

4. Inuitrepræsentationer i norske vittighedsblade 1888–1933

Thomas Rasmussen

Sammendrag I 1905 opnår Norge for første gang i mere end 500 år uafhængighed. De nye udenrigspolitiske muligheder, der var en følge af uafhængigheden, var med til at genrejse spørgsmålet om Norges ret til Grønland. Jeg vil gennem en afdækning af repræsentationer af Grønland og inuit i de norske vittighedsblade i perioden 1888–1933 undersøge skift i den offentlige diskurs, der kan være med til at give et nyt perspektiv på en periode, der kulminerede med en af de største kriser i Norden i nyere tid, den dansk-norske konflikt om suverænitet i Nordøstgrønland.

Nøgleord Vittighedsblade | Karikatur | Borealisme | Kolonialisme | Postkolonialisme | Inuit | Grønland

Abstract In 1905 Norway gained political independence for the first time in over 500 years. New opportunities in foreign policy that arose as a consequence of independence led to a revival of the question of Norway's right to Greenland. Through an examination of representations of Greenland and Inuit in Norwegian satirical magazines in the period 1888–1933, I will investigate changes in public discourse, which provide new perspectives on a period that culminated in one of the most significant modern crises in Scandinavia, namely the Danish-Norwegian conflict over Greenland.

Keywords Satirical magazines | caricatures | borealism | colonialism | post-colonialism | Inuit | Greenland

Overgangen til det 20. århundrede var en begivenhedsrig tid i norsk historie; unionsopløsningen med Sverige i 1905 og Norges fremstød i de arktiske egne – både før og efter århundredeskiftet – bør nævnes som nogle af de mest fremtrædende. Det norske medielandskab bar i denne tid præg af en usædvanlig stærk vittigheds- presse. Vittighedsblade havde været tilgængelige i Norge siden midten af 1800-

tallet, men de var for alvor populære i årene omkring 1880-1920. Derfor betegner man også denne periode som vittighedsbladenes guldalder.

Tilstedeværelsen af et utal af store og små norske vittighedsblade med forskellige kunstneriske udtryk og politiske holdninger gør vittighedsbladene oplagte, hvis man ønsker at undersøge minoritetsdiskurser i årene omkring opbyggelsen af den nye norske stat. Vittighedsbladene fungerede som et forvrænget spejl, der i form af bl.a. karikatur og parodi fremstillede – og udstillede – samtidens kulturelle og politiske personer og aktuelle begivenheder på ofte lidet flatterende måder og altid med en skjult dagsorden og på grænsen mellem sandheden og løggen.

Med tanke på vittighedsbladenes potentiale til at afspejle og forme den offentlige mening i deres samtid, er de i dag underrepræsenteret og undervurderet undersøgelsesemner i forskning. I denne artikel vil jeg bruge fremstillinger i forskellige norske vittighedsblade til at undersøge, hvordan Norge finder fodfæste i en ny virkelighed efter selvstændigheden i 1905 gennem spejlinger i verden omkring sig – eller mere specifikt de arktiske egne. Helt konkret vil jeg undersøge forskellige repræsentationer af inuit, Grønland og Arktis i de norske vittighedsblade, da disse – ud over at være interessante tidsskildringer i sig selv – er en del af fortællingen om et Norge, der på daværende tidspunkt ikke havde glemt tidligere tiders store bedrifter, og et Norge, der ser det arktiske og i særdeleshed Grønland som et middel til at genvinde det tabte. I det lys var det også uundgåeligt med en dansk-norsk konflikt, hvor Norge før eller senere ville anfægte Danmarks suverænitæt i Grønland. Det skete som bekendt under konflikten om Østgrønland, der eskalerede op gennem 1920'erne og kulminerede i 1931-1933 med først en norsk okkupation af en del af Nordøstgrønland og siden en dom ved *Den Internationale Domstol for Mellempolkeleg Retspleje* i Haag, hvor udfaldet blev dansk suverænitæt over hele Grønland.

I perioden 1880'erne og frem til årene omkring dommen i 1933 er der særligt tre kontekster, hvor der sker en udvikling i måden, inuit og Grønland repræsenteres på, som er interessant for den overordnede problemstilling omkring norsk identitet og nordmændenes selv billede (hvoraf selve konflikten om Østgrønland er den ene). Det er disse tre kontekster, jeg vil have hovedvægt på i denne artikel, men jeg vil også undersøge det generelle fokus på det arktiske og de personer, som blev nationalhelte i denne tid som følge af deres ekspeditioner i polarområderne.

Den første kontekst er repræsentationer afledt af forskellige norske arktiske ekspeditioner i perioden.¹ Den anden kontekst er første verdenskrig, der åbnede

1 De vigtigste betragtes som Fridtjof Nansens krydsning af indlandsisen på ski i 1888 og senere forsøg på at nå Nordpolen med Fram-ekspeditionen i 1893-1896 samt Roald Amundsens jagt på Nordvestpassagen på GjØa-ekspeditionen i 1903-1906 og samme Amundsens udforskning af NordØstpassagen i 1918-1925 under Maud-ekspeditionen.

for mere globale perspektiver end hidtil set i vittighedsbladene. Den tredje og sidste kontekst er – som nævnt – selve konflikten om Østgrønland og optrapningen til denne, der allerede begyndte 1920'erne.

HISTORISKE RELATIONER MELLEM GRØNLAND, NORGE OG DANMARK

Allerede i slutningen af 900-tallet bosatte norrøne indvandrere fra Norge og Island sig i Syd- og Vestgrønland. Grønland nåede som norsk distrikt at være en del af både Norgesveldet og Kalmarunionen, inden dobbeltriget Danmark-Norge opstod i slutningen af det 14. århundrede da den kommende dronning Margrete I giftede sig med Norges Haakon IV. De tre øriger i Atlanterhavet Grønland, Island og Færøerne, samt Orkneyøerne og Shetlandsøerne, blev i denne forbindelse bragt ind i rigskonstellationen med Danmark (Hálfdanarson 2020, 6). Da det dansk-norske rige blev tvangsopløst i 1814 efter Napoleonskrigene, forblev Grønland, Island og Færøerne – til Norges store utilfredshed – i Danmarks besiddelse. Norge fik dog hurtigt noget at andet at rette opmærksomheden mod, da de som følge af aftalen i Kiel-traktaten kort efter underskrivelsen af den norske grundlov 17. maj 1814 de facto blev tvunget i union med Sverige.

Unionen varede indtil 1905, hvorefter situationen var den, at Norge for første gang i mere end 500 år stod uden for en rigskonstellation med Danmark, Sverige eller begge – og hvor de til alle tider i praksis har været ”lillebror”.

Nordmænd og danskere har i alle de år, hvor de har været til stede i Grønland, udgjort en minoritet ud fra en antalsmæssig betragtning. I et magtperspektiv er der dog ingen tvivl om, at inuitterne har været minoriseret. Statussen som koloni frem til grundlovsændringen i 1953 i Danmark, hvor Grønland overgik til at være et amt i Danmark, er det tydelige historisk vidnesbyrd om magtubalancen mellem først Danmark-Norge og Grønland og siden Danmark og Grønland. Først i 1979 fik Grønland hjemmestyre, der gav grønlænderne øget selvbestemmelse, og i 2009 blev denne selvbestemmelse udvidet med indførelsen af selvstyret (Janussen 2019, 12).

Hvor der i både forskning og medier – også i de seneste år – har været stor fokus på Danmarks minorisering af Grønland², har der været få, der har beskæftiget sig med norske grønlandsdiskurser i årene omkring uafhængigheden i 1905. De norske vittighedsblade spejlede ellers – og bidrog til udbredelse af – de minoriserende

2 Thisted & Gremaud (2020) er det seneste værk, der beskæftiger sig med Danmarks rolle som kolonimagt i Nordatlanten.

diskurser, der var tilstede i samfundet. Lars Lien (2015) har skrevet afhandling om norsk presses – herunder norske vittighedsblades – fremstilling af de norske jøder i perioden 1905-1925. Inuitterne var – naturligt nok – ikke så talrigt repræsenteret i de norske vittighedsblade som jøderne, der – modsat inuitterne – udgjorde en minoritet i Norge, men der er flere fællestræk i måden, de to befolkningsgrupper blev fremstillet på. Et af fællestrækkene er fremhævelse af stereotypiske fysiske attributter.

DEN GLEMTE HISTORIE

”[H]vis vi sto overfor den situasjonen at en katastrofe ødela alt ordinært kildemateriale fra vår nære fortid, unntatt akkurat årgangene av *Vikingen*, ville fremtidens historikere nettopp i disse bindene finne en unik mulighet til en nasjonal rekonstruksjon av historien” (Berntsen 1999, 44).

Med denne formulering forsøger Berntsen at sætte *Vikingens* udbredelse og omfang i dens samtid i perspektiv. *Vikingen* beskæftigede sig – ligesom de øvrige vittighedsblade – med både store og små (nyheds)historier og ikke mindst de reaktioner, som disse skabte i befolkningen. På den måde ville man – sat på spidsen – kunne rekonstruere (d)en norsk(e) historie fra perioden uden brug af andre kilder.

Berntsens tankeeksperimentet indfanger ganske fint, hvilken betydning vittighedsbladene – i dette tilfælde *Vikingen* – havde i samfundet for relativt få år siden. Ved at gøre brug af vittighedsbladene som kilder kan der potentielt rokkes ved den gældende opfattelse af visse historiske begivenheder og det samfund, de udspandt sig i. Ud over at være sigende for vittighedsbladene indrammer essensen af citatet også tankerne bag ”Bokhyllaprojektet”, der har Det Norske Nasjonalbiblioteks database Bokhylla³ som omdrejningspunkt. Projektet er bl.a. sat i verden, fordi der er blevet set et behov for en ”rekonstruktion af historien”. I projektet undersøges det, om vigtige perspektiver og begivenheder er gået tabt i de myriader af udgivelser, der udgør norsk litteraturhistorie. Ved hjælp af moderne digitale fjernlæsningsmetoder er det muligt at opdage strømninger i (for)tiden, som før har været skjult i et hav af tekster. Bokhylla skaber dermed fundamentet for en potentiel omskrivning af dele af norsk historie. Vittighedsbladene rummer – som Berntsen også hentyder til i det indledende tankeeksperiment – noget af det samme potentiale som Bokhylla i forhold til en national (litterær) rekonstruktion. Der er dog to væsentlige forskelle, hvor den første er, at vittighedsbladene trods deres store

3 I webdatabasen Bokhylla findes alle norske bog- og avisudgivelser samt meget andet i digitaliseret form.

udbredelse og enorme oplag⁴ stadig må betragtes som en form for mikrokosmos sammenlignet med det, Bokhylla rummer af både tekstmængde og tekstdiversitet. For det andet skiller satiren sig ud ved at bestå af tekst, der – oftest – ikke betyder det, der står på linjerne, og ikke mindst billeder og illustrationer, som ikke vil blive opfanget i en almindelig fjernlæsningsproces. Netop derfor er det stadig nødvendigt med et supplerende analogt blik på vittighedsbladene, når de bruges i forskningsøjemed.

DE NORSKE VITTIGHEDSBLADE

Krydseren fra 1849 betragtes som det første egentlige norske vittighedsblad af betydning, som udelukkende beskæftigede sig med satire⁵. Det næste af større betydning var *Vikingen* fra 1862, der nok er det blad, som de fleste i Norge forbinde med norsk vittighedspressen – ikke mindst fordi det eksisterede helt frem til 1943. I begyndelsen af vittighedsbladenes æra i Norge var det teksten, der dominerede, men illustrationerne blev med tiden mere detaljerede, og der blev flere af dem, som man nærmede sig århundredeskiftet. Årtierne fra 1880 og frem til ca. 1920 opfattes ikke kun som vittighedsbladenes guldalder i Norge, men faktisk i det meste af Europa. Foregangslandene var England, Frankrig og Tyskland, der alle har store traditioner inden for vittighedsbladskulturen. Det engelske vittighedsblad *Punch – The London Charivari*, der eksisterede fra 1841 til 2002, er et godt eksempel på et blad, der dannede skole rundt omkring i Europa, og som også inspirerede til det danske *Punch*, som i sig selv var kendt i hele Norden i perioden 1873–1895. I vittighedsbladenes guldalder opstod mange af de mest kendte af de norske vittighedsblade, bl.a. version to af *Krydseren* i 1879, *Tyrihans* i 1892, *Korsaren* i 1894 og *Hvepsen* i 1905 – bare for at nævne nogle få. Internationalt var det tyske *Simplicissimus*, der startede i 1896, og som norske Olaf Gulbransson arbejdede for, meget anerkendt, og det var et blad, som de nordiske vittighedsblade også skelede til. Vittighedsbladene var typisk ugeblade og havde et kort format på 4, 8 eller 16 sider⁶.

4 Lars Lien (2015) nævner oplagstal i størrelsesordenen 8.000-10.000, men han fremhæver, at hvert blad blev læst af mange personer hos barberen, frisøren og i hotellobbyer, så læserskaren af de enkelte blade var markant større (32).

5 Kai Østberg nævner *Kometen* (1842) som ”det første norske blad der primært var viet satire” (347).

6 Morten Thing har i sine noter i sin bog *De danske vittighedsblades historie* en gennemgang af, hvorfor vittighedsbladenes format så ud, som det gjorde. ”Det ældre papirformatsystem går ud fra, hvor mange gange et ark falses (foldes). *Folio* (2°) er falsat en gang, og det giver 4 sider pr. ark, format > 35 cm; *kvart* (4°) er foldet to gange, hvilket giver 8 sider pr. ark, format mellem 25 og 35 cm; *oktav* (8°) er falsat tre gange, hvilket giver 16 sider på < 25 cm” (2018, 504).

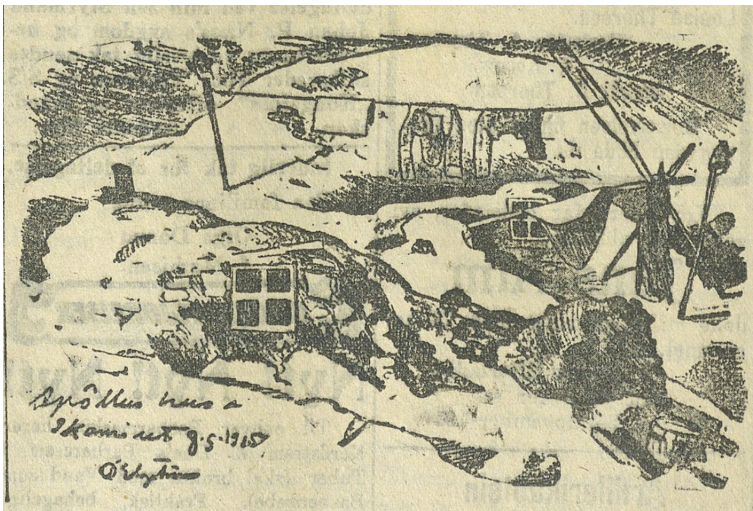
Der fandtes dog også vittighedsblade, der kun udkom hver anden uge eller sågar årligt – de såkaldte årshæfter. Det, der i særlig grad gør vittighedsbladene interessante, er, at de i overvejende grad var politisk funderet. Bredo Berntsen, der har skrevet om de norske vittighedsblades historie i bogen *Skarpt Sett* (1999) inddeler nogle af vittighedsbladene således: *Tyrihans* var radikal med venstresympatier, *Korsaren* var talerør for Høyre, *Hvepsen* var repræsentant for fagbevægelsen og Arbejderpartiet, mens *Vikingen* og *Krydseren* betragtes som mere neutrale (55). Vittighedsbladene var dermed synlige tegn på forskellige politiske grupperinger i samfundet. Sianne Ngai og Lauren Berlant (2017) fremhæver, at det komiskes egenkab til at overskride grænser hjælper mennesket til at definere sig og identificere sig med bestemte grupper – det komiske skaber et ”os” og et ”dem” (235–236). Det politiske er imidlertid ikke det væsentligste i denne sammenhæng. Samlet set kan vittighedsbladene nemlig betragtes som et nationalt perspektiv og give indblik i, hvordan nordmænd søgte at definere sig selv inden for en nordisk ramme.

Fra 1920’erne – og særligt fra 1930’erne – ændrede vilkårene sig for de norske vittighedsblade, hvilket i sidste ende førte til, at traditionen stort set døde ud i årtierne, der fulgte. Det kan der findes flere årsager til. Berntsen nævner nogle af dem, såsom at fotografiet blev mere populært i de trykte medier, der opstod nye kulørte ugeblade, som blev meget populære, og at aviserne ændrede karakter og begyndte at inddrage underholdningselementer (135–136).

FREMSTILLINGEN AF INUIT I SAMTIDEN

De 50 år mellem 1880 og 1930 var præget af mange skandinaviske forsknings-ekspeditioner og studierejser i polarområderne. De bøger og artikler, som blev udgivet som følge af disse, er jeg stødt på flere gange i form af uddrag i aviserne. Et eksempel er den svenske tegner og forfatter Ossian Elgstrøms bog *Moderna Eskimåer* fra 1915, der blev skrevet på baggrund af Elgstrøms tur til Vestgrønland, hvor han studerede inuiternes levevis. En iagttagelse – som blev bragt i den norske avis *Tidens Tegn* som en del af et uddrag fra bogen – lyder sådan her: ”Menneskerne lignet ulver. De lysende øine, de raske bevægelser, de slidte gule skindklæerne, alt ledet tanken paa dyr som lever av rov. Kvinderne stirret os dristig i øinene, og naar de lo, viste de sine brede, skarpe tænder, aldeles som hunder, som vil bite” (25. nov. 1916, 6). Beskrivelsen er interessant fordi Elgstrøm bruger nogle fiktionstræk, der skaber en stor kontrast mellem inuitterne og læserne – mellem dem, som opfattes som primitive, og dem, som betragtes som civiliserede. Hvis man sammenligner tekstuddraget med Elgstrøms egne tegninger (figur 4.1, 4.2 og 4.3), ses der også en tydelig diskrepans i måden, oplevelsen formidles på. Den

kunstuddannede Elgstrøms tegninger virker mere retvisende for, hvordan hans møde med inuitterne reelt var. I modsætning til beskrivelsen – der synes at skulle bekræfte en allerede eksisterende opfattelse af inuitterne blandt skandinaver – viser tegningerne en mere rolig dagligdag på en boplads med madlavning, bådbygning og tøjtørring. Man kan sige, at det ”moderne”, som Elgstrøm ønsker at formidle i *Moderna Eskimåer*, kommer bedst til udtryk i det visuelle billede, han tegner, mens beskrivelserne peger bagud i tid. Denne måde at fremstille inuitterne på var nemlig på ingen måde ny. Ifølge Sumarliði Ísleifsson (2015) har forestillingerne om og fremstillingerne af Grønland – og Island, som Ísleifsson også beskæftiger sig med – været præget af både Vestens syn på livet i ”det høje nord” som frastødende og en mere generel opfattelse af øer som et sted, hvor der hersker ”mærkelige fæno-

Figur 4.1 Tiden 25. nov. 1916.

Figur 4.2 Tiden 25. nov. 1916.

Figur 4.3 *Tiden* 25. nov. 1916.

mener” (57, 60). Ísleifsson ser samme dualisme i fremstillingerne af Grønland som, der så ofte har været påpeget omkring fremstillinger af Orienten. Inuitterne beskrives på en gang som venlige, renhjertede og uspolerede, mens andre sammenligner dem med dyr (59, 62). Ísleifsson konkluderer, at Grønland egentlig behandles på en måde, som tilsvare tropikalisme – hvor negative og positive sider fremhæves side om side – men hvor tropikalisme anvendes om tropiske lande, anvendes begrebet borealisme⁷ om de kolde, nordlige, ofte arktiske, egne. Diskrepansen hos Elgstrøm kan derfor meget vel opfattes som borealisme, men det er selvfølgelig også muligt, at den afspejler modsatrettede diskurser i samtiden, eller at der er en vis grad af ironi til stede.

Ísleifsson behandler udelukkende perioden fra slutningen af 1600-tallet til midten af 1700-tallet, men mere interessant – som jeg vil vise i de kommende afsnit – er det, at denne form for borealisme som Ísleifsson skildrer, går igen mere end 150 år senere i andet end rejseskildringer som Elgstrøms, nemlig i vittighedsbladene. Når man ser på indholdet i vittighedsbladene fra 1880’erne og frem til omkring 1930, er der mange paralleller til borealismen i Elgstrøms skildringer og til tidligere tiders syn på inuitterne og Grønland, som Ísleifsson beskæftiger sig med. Samtidig er det vigtigt at påpege, at stereotypier bliver udnyttet i en ny poli-

7 Ordet 'borealisme' kommer fra det latinske 'boreale', der kan oversættes til 'den nordlige del' (<https://latin-dictionary.net/definition/6804/boreale-borealis>).

tisk kontekst, så selvom de stereotypiske fremstillinger ser ud til at blive reproduceret, kan bevæggrundene sagtens være forskellige. I de næste afsnit vil jeg komme ind på tre omstændigheder, der var katalysatorer for øget fokus på inuitrepræsentationer i norske vittighedsblade.

POLAREKSPEDITIONER OG INUITREPRÆSENTATIONER

En af de første gange, hvor Norge virkelig gør sig bemærket som en arktisk nation, er med Fridtjof Nansens krydsning af den grønlandske indlandsis på ski i 1888. Nansen og hans følgeskab – heriblandt Otto Sverdrup – var igennem hele mediemøllen før, under og efter bedriften. Vittighedsbladene holdt sig heller ikke tilbage

Figur 4.4 Vittighedsbladet *Krydsen* 17. nov. 1888.

Frithjofs Saga.

(Rim fra Grønland, nedlagte i Nansens Expedition).

(Mell.: "Se Norges Blomsterdal".)

Saa er vi kommen frem,
Gud give, vi var kommen hjem,
Vi gaar fra vore Fem,
Og det med Fynd og Klem,
Tra, la, la, la, la, la!
Ja, Grønlands nationale Skam
Er Is og — ingen Dram
I dette Isenkram —!

Hvad Fanden skal vi her?
Tænk, naar det her paa Grønland sner,
Saa er det her som der,
Aa nei, her sner det mer, —
Tra, la, la, la, la, la!
Og Sneen? Glir vi ned i den,
Hvor findes da de Mænd,
Sóm drar os op igjen?

Paa Grønland hjemme ser
Man dog en liden Frelseshær,
Men ak, den Humbug er
Saa rent usynlig her,
Tra, la, la, la, la, la!
Tænk Frelsespiger her, Hurra —!
Jeg tænker, vi blev gla',
Og sang "Halløluja!"

Med "Jason" kom vi ind
Til Grønlands Folk for gunstig Vind,
Det spurgtes glad i Sind:
"Hvor er det gyldne Skind?"
Tra, la, la, la, la, la!
Jo, vi var bare Skind, — o Skræk,
Forgyldningen gik væk
Ombord paa "Jasons" Dæk!

I Grønland blev Du kold,
Kom hjem og varm Dig, Ridder bold,
Nu blegner Nordenskjold
Og Petter Tordenskjold,
Tra, la, la, la, la, la!
Ja, Frithjof Nansen det er Gut,
Som skal faa en Salut,
Thi nu er — Isen brudt!

Smaapiger, slig en Mand,
Vel reist han er i iskoldt Land,
Dog Eders Hjerter han
Har bragt i heftig Brand.
Tra, la, la, la, la, la!
En Ingeborg, — o Frithjof, — hva?
Aa, Du kan sikkert ta'
Saamange Du vil ha!

Figur 4.5 Vittighedsbladet *Krydseren* 17. nov. 1888.

med deres dækning, der ofte var vinklet som en latterliggørelse af den heltedyrkelse af særligt Nansen, som de mente fandt sted. Gustav Lærums tegning fra *Krydseren* (figur 4.4) er et glimrende eksempel. Titlen er "Fridtjof's Saga eller Nansen på Grønland" og refererer til den islandske saga "Fridtjof den Frøknes saga", der kan spores tilbage til omkring år 1300. Med referencen til sagaens Fridtjof, der gik utrolig meget igennem for at få sin Ingeborg, laver *Krydseren* en kommentar til Nansens bevæggrunde for sine arktiske eskapader. Nemlig at enhver "Ingeborg" hjemme i Norge vil falde i svime over hans bedrifter. Det tydeliggøres også i et af versene i den tilhørende sang (figur 4.5). «Smaapiger, slig en Mand, / Vel reist han er i iskoldt Land, / Dog Eders Hjerter han / Har bragt i heftig Brand. / Tra, la, la, la, la, la! / En Ingeborg, — o Frithjof, — hva? / Aa, Du kan sikkert ta' / Saamange Du vil ha!» (17. nov. 1888). Der er ingen tvivl om, at latterliggørelsen har været møttet på Nansen, men med eftertidens øjne – og særligt nu i denne tid, hvor fokuset på repræsentationer er i højsædet – er det mindst lige så interessant, hvad fremstillin-

gen og portrættering af en inuitkvinde siger om samfundets syn på inuit og Grønland. Faktisk er der fremstillinger af hele tre forskellige minoriteter i tegningen og sangen. Samerne (benævnt som lapperne) Ole Nilsen Ravna og Samuel Balto, som var deltagere på Nansens ekspedition over indlandsisen, bliver her – og i andre sammenhænge i vittighedsbladene – fremstillet komisk, som et fremmedelement og endelig som mindre vigtige end de andre deltagere. På denne tegning er det mest det komiske i ordspillet mellem lapper (befolkningsgruppe) og (øre)lapper, som skulle have holdt Nansen varm om ørerne, men på en helsidestegning (figur 4.6) i *Vikingen* (17. nov. 1888) ser man Ravna og Balto bagerst i paradekørslen og som de eneste uden flag i hænderne. Hvis man ser vittighedsbladene som et spejl – ganske vist forvrænget – af virkeligheden, kan fremstillingerne i de to tegninger ses som en flig af synet på samerne og de omstændigheder, de måtte leve under i Norge i slutningen af 1800-tallet.

Figur 4.6 Vittighedsbladet *Vikingen* 17. nov. 1888.

Ud over inuitkvinden nævnes i billedteksten ordet ”Halleluja-pige”, som henviser til en tredje minoritet, der på dette tidspunkt var helt ny – og ikke særlig vellidt – i Norge. Det drejer sig om medlemmerne af den religiøse bevægelse Frelsens Hær, som i januar 1888 havde åbnet et menighedshus i Grønland – bydelen Grønland⁸ i Kristiania vel at mærke (*Aftenposten* 16. jan. 1888, 3). ”Halleluja-pige” blev brugt nedladende om kvinderne i det, der blev anset som en religiøs sekt, der kom til Norge fra England og Sverige (*Akershus Amtstidende* 10. sept. 1887, 3 og www.ordnet.dk). Det er i det lys, elementet med inuitkvinden skal forstås. *Krydseren* prøver spøgende at skabe en pendant til Halleluja-pige med ordet ”Glatiis-Jomfrue”, og der bliver derved udvist samme ringeagt over for inuitkvinden som over for kvinderne i Frelsens Hær. Det er imidlertid ikke kun teksten, der fortæller noget om opfattelsen af inuit. Også måden, mødet mellem Nansen-Sverdrup og inuitkvinden er fremstillet på, fortæller om samtidsdiskursen. Inuitkvinden er portrætteret stiltiende og passiv i profil, mens Sverdrup – med en smilende Nansen bag sig – forsigtigt, og på behørig afstand, rækker den ene hånd frem for enten at undersøge kvindens halssmykke eller måske endda at hende under hagen. Uanset hvilken handling der er tale om, mærkes tilstedeværelsen af en magtubalance. Portrættering af kvinden, der bliver genstand for de to polarfareres nysgerrighed, kan for mig at se tolkes i to retninger. Situationen kan på den ene side være et billede på, hvor indgroet forestillingen om den vilde, dyriske fremmede, som man – i lighed med Elgstrøms beskrivelser – bør nærme sig med omtanke, er, og på den anden side kan Sverdrups positur og gestik i situationen også lede tankerne hen på en måde, man typisk vil behandle børn på – med overbærenhed og medlidenhed. Måske er begge dele egentlig til stede i denne tegning.

En anden karikaturtegning (figur 4.7) – denne gang udgivet i *Vikingen* mere end 30 år senere – gør brug af nogle af de samme virkemidler, men den får alligevel vendt situationen på hovedet (som vittighedsbladene ofte gjorde). Denne gang er det polarforskeren Roald Amundsen, der står for skud i forbindelse med sin Maud-ekspedition, der skulle føre ham til Nordpolen. *Vikingen* har gjort Amundsen til det umyndige barn, der skal beskyttes. Hjælpen kommer i form af en inuitkvinde, der i højt tempo sætter kurs mod Nordpolen med Amundsen i sin favn (27. nov. 1920). Baggrunden er et telegram, der ramte de norske aviser 11. november 1920, men var afsendt af Amundsen fra den sibiriske side af Beringstrædet, fem dage efter ekspeditionen havde forladt Nome i Alaska. ”Me greider oss bra og eski-

8 Navneligheden mellem bydelen Grønland og landet Grønland har i det hele taget været udgangspunkt for meget af det materiale, der omhandler landet Grønland i de norske vittighedsblade, og man kan også forestille sig, at det er det, der i første omgang har skabt sammenkædningen mellem kvinderne fra Frelsens Hær og inuitkvinden i denne sammenhæng.

Figur 4.7 Vittighedsbladet *Vikingen* 27. nov. 1920.

mokvinna er svært dugande baade til hushald og anna, so alt gaar vel. Kanskje faar me ein eskimohuslyd til umbord seinere” (*Agder Tidend* 11. nov. 1920, 2). Inuitkvinden, der nævnes, blev ifølge aviserne kaldt Mary og befandt sig på skibet Maud – angiveligt – sammen med sin familie. Roald Amundsen var – ligesom Nansen var et par årtier tidligere – en af de absolut mest populære skikkelser i de norske vittighedsblade, og et telegram som dette kunne *Vikingen* ikke ignorere. Amundsens påskønnelse af inuitkvinden bliver bearbejdet til tegningen med titlen ”Roald Amundsens Redning”. Selvom rollerne i tegningen er vendt om, mærkes der stadig en tydelig tilstedeværelse af en magtubalance. Modsat den forrige tegning er kvinden portrætteret som aktiv, men hendes aktivitet er drevet af en beskyttertrang over for et barn. Kvinden handler dermed ud fra et urinstinkt, som

mennesket har til fælles med dyrene. På den måde ser jeg denne tegning som endnu en fremstilling, der trækker en linje tilbage til både Elgstrøms beskrivelser i 1915, *Krydseren* anno 1888 og – som næste afsnit skal handle om – tegninger, som blev publiceret i vittighedsbladene under første verdenskrig, der alle har det til fælles, at inuitterne på intelligens, udseende og/eller handlinger sammenlignes med dyr. Netop denne tegning får mig desuden til at tænke på ideen om den ædle vilde, der som koncept er blevet udforsket i litteraturen i utallige tilfælde. Et eksempel fra samtiden er Tarzan, der blev udgivet første gang i 1912. Ligesom i tegningen her spilles der på ideen om et individ, der på trods af fraværet af civilisation har formået at tilegne sig anerkendelsesværdige humane egenskaber.

Det, at både Nansen og Amundsen tegningerne kan tolkes som kredsende omkring temaet forælder-barn-relation, er egentlig sigende for den måde, Grønland som land er blevet portrætteret på også efterfølgende i historien. Maleriet af danske Wilfred Glud fra 1937 (figur 4.8) – som også Guðmundur Hálfðanarson omtaler i sin artikel (2020, 1) – der forestiller den daværende danske socialdemokratiske statsminister, Thorvald Stauning, omgivet af repræsentanter fra de forskellige danske arbejdsfag, har i én version en lille inuitdreng siddende i forgrunden på Staunings skød. I en anden version har Stauning en lille inuitpige siddende på skødet – alle andre detaljer er ens på de to malerier (figur 4.9). Jeg har ikke kunnet finde frem til historien bag de to versioner, men det er sigende, at det er repræsentationen af Grønland, der øjensynlig har hersket tvivl om. Tvivlen har ikke handlet om, hvorvidt repræsentationen skulle være i form af en voksen kontra et barn, men om, hvilket køn barnet skulle have.

Figur 4.8 Wilfred Glud, "Stauning som landsfader" 1936. Maleriet er ejet af Arbejdernes Landsbank og er her hentet fra www.highnorthnews.com.

Figur 4.9 Wilfred Glud, "Staining som landsfader" 1937. Maleriet er ejet af Arbejdernes Landsbank og er her hentet fra www.europeana.eu.

INUITREPRÆSENTATIONER UNDER FØRSTE VERDENSKRIG

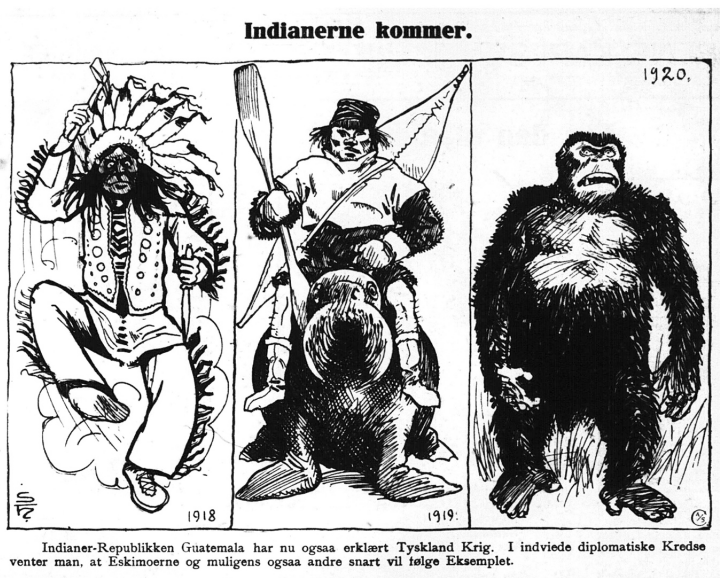
Under første verdenskrig blev tusinder af soldater indkaldt til krigen som en del af de britiske og franske kolonitropper fra særligt Indien, men også Senegal (*Midt-dagsavisen* 9. sept. 1914, 4). Disse styrker var ikke vant til hverken kulden eller de sygdomme, som typisk florerede om efteråret og vinteren i Europa, og derfor havde de været nødsaget til at trække sig tilbage (*Aftenposten* 4. dec. 1914, 1). *Tyrihans*, som tegningen (figur 4.10) er fra, foreslår, at man kan sende inuitkrigere i stedet for senegalesere, da disse er vant til kulden (21. nov. 1914). Der er flere spændende perspektiver i denne tegning. Først og fremmest bør man lægge mærke til fokuset på varme og kulde, der, som Ísleifsson også påpeger, tidligere har været opfattet som pejlemærke for civilisationsniveauet hos et folk (60). *Tyrihans* spiller på den stereotypiske opfattelse af folk, der bor højt mod nord, som hårdføre, og folk, der bor tæt på ækvator, som fysiske vidundere. I tegningen overføres stereotypien om senegaleseren til inuitten og skaber dermed det komiske element – særligt fordi stereotypien om inuitterne var, at de var "små [og] skidne", som der står i Lærebog i geografi for folkeskolen (Horn 1892, 41). Senegaleseren står nu bange og frysende, mens inuitten står høj og rank med brede skuldre og muskuløse ben. Men det er ikke det eneste, der er interessant ved portrætteringen af inuitten. Med selve udrustningen ser det ud, som om man har forsøgt sig med

Figur 4.10 Vittighedsbladet *Tyrishans* 21. nov. 1914.

en vikingeficering af inuitten. Særligt hvalroshjelmten ligner et forsøg på en pendant til den stereotypiske vikingehjelm med horn i siderne. Hvis det er tilfældet, er spørgsmålet, om ikke man kan spore en form for norsk identifikation med inuitkrigeren. Norge har – som nævnt tidligere – før været en stolt stormagt i Nordatlanten, og i et tidligt stadie af en verdensomspændende krig, hvor samtidens stormagter som Tyskland, Frankrig og England viser kræfter, har en tegning som denne muligvis mindet folket om Norges tidligere storhed på en måde, hvor skellet mellem det hyldende og det latterliggørende af denne storhedstanke er hårfin.

Mod slutningen af krigen blev de norske vittighedsbladslæsere præsenteret for endnu en tegning, der har mange lighedspunkter med den forrige (figur 4.11). Denne er imidlertid fra *Vikingen*, men tegnet af samme kunstner, hvilket også er tydeligt i både komposition og streg. Baggrunden for denne tegning er, at den var et svar på Guatemalas krigserklæring mod Tyskland i foråret 1918 (*Aftenposten* 11. maj. 1918, 5). Igen ser vi temaet med det primitive kontra det civiliserede. De tre billederammer kan ses som forskellige – lave – niveauer af civilisation. Indianeren, herefter inuitten og – længst nede ad evolutionsstigen – menneskeaben. Det komiske element har været den hypotetiske tanke, hvem der efter Guatemala – et land beboet af indianere – kunne tænkes at ville erklære stormagten og krigsmas-

Figur 4.11 Vittighedsbladet *Vikingen* 11. maj 1918.

kinen Tyskland krig. Fremstillingen af indianeren følger de gældende stereotypiske forestillinger om prærieindianere, der danser krigsdans med en tomahawk i den ene hånd og en skalperkniv i den anden. I forhold til inuitten er det interessant – hvis vi har Elgstrøms beskrivelser i baghovedet, hvor han sammenlignede eskimoerne med ulve – at vi ser inuitten portrætteret i perfekt samhørighed med et dyr, samtidig med at inuitten faktisk ses som en form for manglende evolutionsled til dyreriget – her vist med menneskeaben til højre. Igen vækker det genklang i tidligere tiders forestillinger om inuitterne som præsenteret hos *Ísleifsson*. ”De levede i huler og lignede mere aber end mennesker” (59).

KONFLIKTEN OM ØSTGRØNLAND

22. juli 1919 ytrede den norske udenrigsminister, Nils Claus Ihlen, det, der i dag er kendt som ”Ihlen-erklæringen”. Selvom der er noget uenighed om det præcise hændelsesforløb, skulle Ihlen have fortalt en dansk repræsentant i Norge, at Norge ville støtte Danmarks krav på suverænitet over hele Grønland mod Danmarks støtte af Norges krav på Svalbard. Denne erklæring fik stor betydning, da en gruppe norske jægere med Hallvard Devold i spidsen i 1931 okkuperede et stykke land i det nordøstlige Grønland, som de navngav Erik den Rødes Land. På grund af området status som ubeboet og de mange norske fangsthytter og dermed norsk

Kampen om sælhunden.

Figur 4.12 Vittighedsbladet *Vikingen* 19. nov. 1921.

tilstedeværelse mente man, at denne del af Grønland ikke kunne høre under Danmark. Da Den Internationale Domstol for Mellemlfolkelig Retspleje i Haag i 1933 skulle afgøre striden mellem Danmark og Norge, blev der bl.a. lagt vægt på Ihlen-erklæringen, og dommen endte – som nævnt indledningsvis – med at være i Danmarks favør.

Ihlen-erklæringen blev også en skillelinje i forhold til måden, Grønland og inuit blev repræsenteret på i de norske vittighedsblade. Hvis man ser bort fra tegningen af Roald Amundsen og inuitkvinden fra 1920, har samtlige af de grønlandsrelaterede tegninger, jeg har kunnet finde fra perioden frem til afslutningen af konflikten om Østgrønland, været blottet for fremstillinger af det inuitiske folk. I stedet blev tegningerne langt mere symbolprægede og politiske. Det første eksempel på dette er en tegning fra *Vikingen* i 1921 med titlen ”Kampen om Sælhunden” (figur 4.12). En isbjørn og en gris flår i en hjælpeløs sæl fra hver sin ende. Symbolikken er tyk, men rammende. Grisen – eller Danmark – er ikke hjemmehørende i Grønland modsat de to andre, og dermed bliver det også tydeliggjort, hvordan et voksende segment i Norge forestillede sig, at magtbalancen i Grønland skulle have set ud og gerne skulle komme til at se ud i fremtiden. I starten af november 1921 ramte nyheden om, at Danmark formelt ønskede at gøre sin suverænitet gældende over hele Grønland, og i den anledning havde de allerede indhentet en tilkendegivelse fra USA om, at de ville støtte kravet. Norge, der havde drevet jagt – på bl.a. sæler – og fiskeri i området, siden Grønland udelukkende var en norsk koloni, var absolut ikke tilfreds med denne udmelding, og herfra var der massivt fokus på sagen i både vittighedsblade og den traditionelle presse. (Bergens Tidende 5. nov. 1921, 2).

En af dem, der i pressen og i foredrag advokerede kraftigt for Norges ret til tilstedeværelse i Østgrønland, var juristen og politikeren Johan Castberg, der var leder for Arbejderdemokratene og repræsentant i Stortinget over flere perioder. Castbergs engagement gik ikke uset hen hos *Vikingen*, der i sommeren 1923 spøgefuldt forudser, at Grønland blot er første ”middagsret” i en række af (tilbage)erobringer (figur 4.13). Igen benyttes symbolikken, hvor en stærk part æder en svag part. Denne form for fortæringssymbolik bliver den foretrukne i årene, der følger, og der er således eksempler på danske og norske politikere, der sætter hugtænder i et grønlandskort og personificeringer af henholdsvis Danmark og Norge i form af en overvægtig Søren Danske og velklædt Ola Normand, hvor sidstnævnte prøver at forhindre Søren Danske i at spise hele Grønland (figur 4.14 og 4.15). En sidste tegning, jeg vil fremhæve, rammer den følelse af uretfærdighed, som var blevet vakt i mange nordmænd i årene efter uafhængigheden i 1905 (figur 4.16). På tegningen ser man kong Christian 10. balancere mellem Danmark og Grønland over Kiel-traktaten, der har materialiseret sig som en knivsæg, mens den norske venstrestatsminister, Abraham Berge, skuler vredt og klamrer sig til grønlandskortet.

En mand med god appetit.

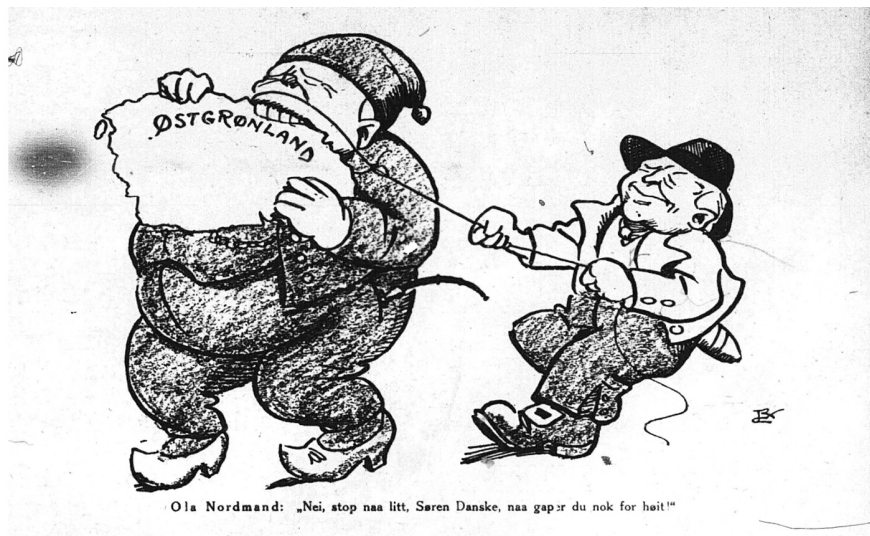

Castberg har saa smaat lugtet paa Sovjet-Rusland og vil nu ogsaa ha Island og Færøerne foruden Grønland.

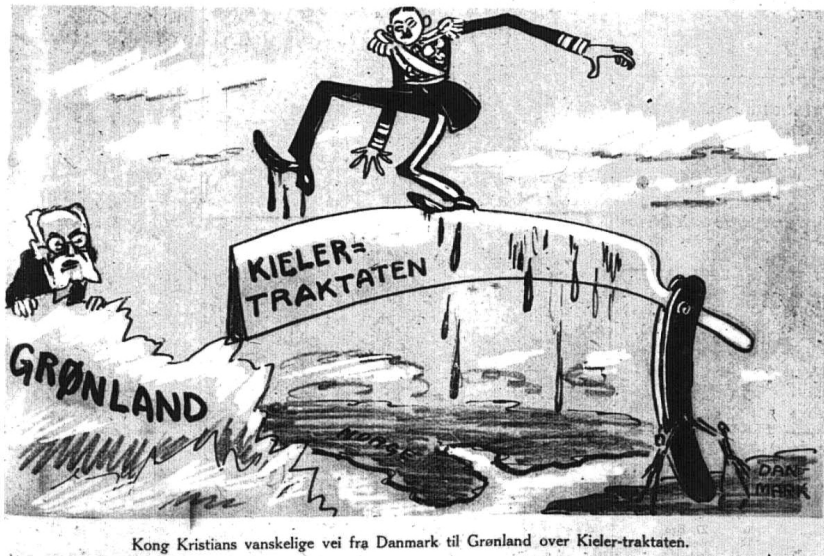
Figur 4.13 Vittighedsbladet *Vikingen* 9. jun. 1923.

Figur 4.14 Vittighedsbladet *Vikingen* 16. feb. 1924.

Figur 4.15 Vittighedsbladet *Vikingen* 6. jan. 1923.

Figur 4.16 Vittighedsbladet *Vikingen* 21. jul. 1923.

KONKLUSION

Det er interessant, at så snart konflikten om Østgrønland i sin tidlige fase bevæger sig op på et højere politisk niveau, skifter fokuset på inuit som et folk, der sidestilles – eller i hvert fald sammenlignes – med børn og dyr til et fokus på Grønland som værende et geografisk sted uden mennesker. Fælles for de tre kontekster, jeg har haft fokus på, er, at de alle billedliggør en magtubalance, men derudover viser konteksterne, at det norske krav på Grønland, som blev affejet i 1814 som følge af Kiel-traktaten, blev genvakt i flere etaper. Nansens krydsning af indlandsisen var en præstation, der igen placerede Norge på verdenskortet, og den opmærksomhed, som ekspeditionen fik, mindede nordmændene om tidligere tiders storhed, og dermed har ekspeditionen også været med til at så de første frø, der førte til okkupationen i 1931. Den norske befolknings hyldest af ekspeditionsdeltagerne fyldte meget i vittighedsbladene, fordi det var en sag, der indeholdt de rigtige elementer i en tid, hvor nationalfølelsen var på vej frem. Pressens fokus på kolonitropperne under første verdenskrig viste også, at tiden ikke var løbet fra kolonimagterne, og dermed var det heller ikke for sent at opgive tanken om et større Norge og de privileger og den magt, der fulgte med.

Det er bemærkelsesværdigt, at der med fremstillingen af den vikingeficerede inuit sker en sammensmeltning af noget velkendt og noget fremmed. Om noget er

vikingetiden en indgroet del af norsk identitet, og hvis man har nordboerne in mente, der netop bosatte sig i Grønland efter at have forladt Norge og Island, kan fremstillingen opfattes som en måde at gøre Norge til en større global spiller på. Særligt illustrationerne op gennem 1920'erne, der emmer af politisk interesse, afspejler et skifte i den norske selvopfattelse.

Dette skifte er ikke ukendt, men at det er en strømning, der er synlig i vittighedsbladene kontra anden presse, er væsentligt. Vittighedsbladene var afhængige af, at læserne kunne identificere sig med indholdet i bladene, og derfor var det også vigtigt, at indholdet afspejlede det, der rørte sig i folks bevidsthed. Det var ikke nok at videreformidle en hændelse, som aviserne typisk gjorde. Vittighedsbladene beskæftigede sig hovedsagelig med offentlighedens reaktion på de hændelser. Vittighedsbladene blev på den måde det første filter, der samlede det som opnåede en reaktion fra offentligheden i samtiden. Derfor er vittighedsbladene også så vigtige kilder at benytte sig af i dag, hvis man vil forstå historiske diskurser og ændringerne af dem over tid.

Den filtrering, der fandt sted i vittighedsbladene, er også relevant i Bokhyllaprojektet. I projektet forsøger vi i bund og grund at forstå, hvordan den norske (litteratur)historie er blevet formet, og hvorfor netop på denne måde. Her har vittighedsbladene haft en vigtig rolle at spille, da de med deres plads i folks bevidsthed – og den magt, der følger med – har haft indvirkning på mængden af opmærksomhed givet til samtidens begivenheder, personer, bøger, strømninger i tiden m.m. I sidste ende har det haft betydning for vores opfattelse af historien i dag. Bokhyllaprojektet opererer med tekstkorporer, men som jeg har vist, kan meningen i tekst og billede nogle gange divergere. Som deltager i Bokhyllaprojektet kan man derfor inkludere – og dermed anerkende betydningen af – den visuelle kultur ved at krydstjekke vittighedsbladene (og andre visuelle udgivelser) med de fund man gør sig i Nasjonalbibliotekets database.

Vittighedsbladene har ikke egenrådigt haft ansvaret for ændringerne i repræsentationen af inuit, men de giver – som de inkluderede eksempler viser – et indblik i diskurser i samtiden, som vil være vanskelige at få på anden vis. En sidste interessant ting ved repræsentationerne af inuit og Grønland i den norske vittighedspresse i starten af det 20. århundrede, som er værd at fremhæve, er, at borealismen i repræsentationerne er så fremtrædende. Borealismen trækker tråde tilbage til de tidligere nævnte billeder af og forestillinger om Grønland, som Ísleifsson viser var allestedsnærværende i Europa i perioden fra slutningen af 1600-tallet til midten af 1700-tallet. Selvom det kan undre, at borealismen i repræsentationerne bliver reproduceret, på trods af at bl.a. de arktiske ekspeditioner i mellemtiden har bidraget til mange flere møder med det inuitiske folk og dets kul-

tur, kan det opfattes, som om Norges politiske situation efter uafhængigheden afføder netop denne type repræsentationer. De politiske agendaer bag inuitrepræsentationerne kan således ændre sig over tid, men gamle stereotyper synes at være så rodfæstet i folks bevidsthed, at stereotyperne kan forstærke en eksisterende magtposition, når de benyttes i andre kontekster.

LITTERATUR

- Berlant, Lauren og Ngai, Sianne. 2017. "Comedy Has Issues". *Critical Inquiry* (43)2: 233–249.
- Berntsen, Bredo. 1999. *Skarpt sett: Historien om vittighetspressen i Norge*. Oslo: Andresen & Buntenschøn.
- Hálfdanarson, Guðmundur. 2020. "The Specter of an Empire". I *Denmark and The New North Atlantic: Narratives and Memories in a Former Empire*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Horn, C.W.L. 1892. *Lærebog i geografi for folkeskolen*. Kristiania: Cappelen.
- Ísleifsson, Sumarliði R. 2015. "Images of Iceland and Greenland in the Late Seventeenth and First Half of the Eighteenth Century". *Sjuttonhundrat. 12*(1): 55–72.
- Janussen, Jakob. 2019. "Grønlands vej til større selvbestemmelsesret: Muligheder og begrænsninger i juridiske, administrative og andre perspektiver". *Politik*. 22(1): 11–27.
- Latin-dictionary.net. "boreale". Tilgået 17. jun. 2020. <<https://latin-dictionary.net/definition/6804/boreale-borealis>>
- Lien, Lars. "...pressen kan kun skrive ondt om jøderne": *Jøden som kulturell konstruksjon i norsk dags- og vittighetspresse 1905–1925*. Ph.d.-afh. Universitet i Oslo, 2015.
- Ordnet.dk. "Halleluja-pige". I *Ordbog over det danske sprog*. Tilgået 17. jun. 2020. <www.ordnet.dk/ods/ordbog?entry_id=60139968&query=%C3%98genavn&hi=%C3%B8genavn>
- Thing, Morten. 2018. *De danske vittighedsblades historie*. 1. oplag. 1. udgave. København: Nemos Bibliotek.
- Thisted, Kirsten & Gremaud, Ann-Sofie N. (Red.). 2020. *Denmark and The New North Atlantic: Narratives and Memories in a Former Empire*. 1. oplag. 1. udgave. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Østberg, Kai. 2018. "Satiren og demokratiet: Kometens og Krydserens spydstikk mot makten – og mot avmakten". *Heimen*. 55(4): 343–360.